

Bilans pierwszych lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej, red. Józef M. Fiszer, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2011, 315 ss., ISBN 978-83-60580-71-4

Recenzowana książka – jak dowiadujemy się z jej wstępu – jest owocem wieloletnich badań naukowych pt. „Polska w Unii Europejskiej. Aspekty polityczne, ekonomiczne, kulturowe i międzynarodowoprawne”, które były prowadzone w latach 2004–2009 przez pracowników Zakładu Europeistyki Instytutu Nauk Politycznych Polskiej Akademii Nauk i Komitetu Nauk Politycznych PAN. Publikacja liczy 315 stron i składa się ze wstępu redaktora publikacji i kierownika Zakładu Europeistyki ISP PAN, prof. Józefa Fiszera, oraz trzech części, w których pogrupowano tematycznie artykuły, a także noty o autorach. Pewnym mankamentem struktury jest brak zakończenia, które zwięźle podsumowywałoby wnioski uzy-

skane przez autorów. Książka jest skonstruowana prawidłowo. Przyjęto w niej właściwą koncepcję, aby dokonać bilansu pierwszych lat członkostwa Polski w UE na trzech płaszczyznach: politycznej i międzynarodowej, gospodarczo-społecznej oraz kulturowo-naukowej. Każdej z tych sfer odpowiada jedna część publikacji.

Część pierwsza, odnosząca się do politycznych i międzynarodowych aspektów członkostwa Polski w UE, zawiera sześć artykułów. Otwiera ją praca Tomasza Grzegorza Grosse, w której analizuje on wpływ europeizacji, rozumianej jako transfer norm i instytucji unijnych do państwa członkowskiego, na kształt demokracji w Polsce. Autor dochodzi do wniosku, że procesy europeizacji mają istotny wpływ na polską administrację, debatę krajową, politykę publiczną, scenę polityczną czy jakość demokracji. Ale z drugiej strony transfer instytucji unijnych często napotyka na liczne utrudnienia wynikające z lokalnej kultury politycznej oraz spuścizny historycznej PRL. Zdaniem autora, „cechy tej kultury utrudniają możliwość pełnego wykorzystania członkostwa w UE, zwłaszcza instrumentów polityki unijnej [...]” oraz „realizację polskiej polityki na arenie europejskiej” (s. 43). T.G. Grosse zawarł w swoim artykule liczne rekomendacje, w jaki sposób poprawić polską kulturę polityczną, aby była ona bliższa europejskim standardom i tym samym ułatwiała osiąganie większych korzyści z członkostwa w UE. W kolejnym artykule Janusz Józef Węc omawia współpracę rządu z Sejmem i Senatem w kształtowaniu polityki unijnej Polski w kontekście wyzwań reformy ustrojowej UE mającej miejsce w latach 2004–2009. Autor dowodzi, że w wyniku wejścia w życie w 2009 r. Traktatu z Lizbony nastąpił wyraźny wzrost roli parlamentów narodowych w procesie decyzyjnym UE. Oznacza to, że legislatury państw członkowskich, w tym Sejm i Senat, muszą być dobrze zorganizowane i przygotowane, aby efektywnie uczestniczyć w tym procesie i skutecznie koordynować politykę europejską w kraju. J. Węc dostrzega jednak na gruncie polskim liczne problemy w tej materii, m.in. brak koordynacji działalności sejmowej Komisji do spraw Unii Europejskiej i senackiej Komisji Spraw Unii Europejskiej, co może skutkować wydawaniem sprzecznych opinii dla rządu; ograniczoną funkcję opiniodawczo-informacyjną obu komisji, czego efektem jest niski poziom legitymizacji wpływu tych struktur na proces decyzyjny przy kształtowaniu krajowej polityki europejskiej; szeroki katalog kandydatur na stanowiska w instytucjach i organach UE, które muszą być zaopiniowane przez sejmową Komisję do spraw UE; incydentalną współpracę polskich eurodeputowanych z Sejmem i Senatem, niską aktywność posłów, senatorów i eurodeputowanych w realizacji międzyparlamentarnej współpracy w ramach UE czy brak wielu ośrodków analityczno-badawczych, które przygotowywałyby Sejmowi i Senatowi

niezależne od rządu opinie. Autor przedstawia jednocześnie bardzo ciekawe rekomendacje, które pozwolą sprostać tym wyzwaniom.

W kolejnym artykule Jakub Wódka dokonuje bilansu polityki otwartych drzwi UE polegającej na dążeniu do jej rozszerzenia o nowe państwa, zwłaszcza bałkańskie i Ukrainę. Analizuje również wpływ Polski na kształt tej polityki. Z kolei Kazimierz Kik zastanawia się, czy istnieje obecnie wspólny mianownik w poglądach na integrację europejską polskich i zachodnioeuropejskich partii politycznych. Dochodzi do smutnej konstatacji, że osiągnięcie takiego mianownika jest poważnie utrudnione, co wynika z dwóch przyczyn: po pierwsze, „całkowitego braku wizji procesów integracyjnych wśród niemal wszystkich polskich partii politycznych, brak samodzielnych poszukiwań” oraz, po drugie, „całkowite niemal zdominowanie polskich partii politycznych filozofią myślenia historycznego, zarówno w geopolityce, jak i w polskiej polityce zagranicznej” (s. 116). W następnym artykule Jerzy Stańczyk omawia stanowisko Polski wobec europejskiej polityki bezpieczeństwa i obrony (EPBiO). Zauważa on, że polska dyplomacja i wojsko są bardzo aktywne w tej polityce, czego przejawem jest chociażby udział w wielu misjach ekspedycyjnych, m.in. w Czadzie, Republice Środkowoafrykańskiej czy Kongo. Z drugiej strony J. Stańczyk dostrzega liczne wady polskiego stanowiska i uczestnictwa w ramach EPBiO, m.in. niekonsekwencję, brak udziału w ciekawych, innowacyjnych inicjatywach (np. Europejska Flota Transportu Powietrznego czy powołanie zespołu europejskich lotniskowców), sprzeczne przekazy medialne i nieczytelność działań na arenie międzynarodowej, całkowite przywiązanie do NATO i brak dążenia do rozwoju EPBiO, różne poglądy i inicjatywy ośrodka rządowego i prezydenckiego w zakresie bezpieczeństwa oraz brak zrozumienia, że duża „aktywność” wcale nie oznacza wysokiej „efektywności”. Część pierwszą książki zamyka artykuł Stanisława Kozieja na temat możliwości współdziałania NATO i Unii Europejskiej z perspektywy polskiego interesu narodowego. Twierdzi on, że z racji wybuchu wojny rosyjsko-gruzińskiej w 2008 r., która definitywnie zakończyła „pozimnowojenną pauzę strategiczną w Europie” (s. 138), pojawiła się potrzeba redefinicji roli NATO i UE. S. Koziej uważa, że w nowych warunkach konieczne jest powstanie realnej współpracy strategicznej tych dwóch podmiotów, opartej na komplementarności i synergii. Dotychczas właściwie ona nie istniała, gdyż NATO i UE nie wypracowały mechanizmów wzajemnego współdziałania. Ale zdaniem autora, obecnie jest szansa, aby to zmienić, co może zaowocować dobrą odpowiedzią na zakusy Rosji oraz zapewnieniem większego bezpieczeństwa Europie. W tym kontekście Polska powinna dążyć do powstania tandemu NATO–UE, gdyż jest to w jej interesie narodowym.

Część druga książki jest poświęcona gospodarczo-społecznej płaszczyźnie członkostwa Polski w UE. Składa się ona również z sześciu artykułów. Pierwszy, napisany przez Witolda Jakóbika, dotyczy stanu gospodarki polskiej po wejściu do UE. Autor, posługując się metodą analizy realnej konwergencji Polski z UE w ujęciu beta i sigma, dochodzi do wniosku, że w pierwszych latach członkostwa aktywność gospodarki polskiej „uwi-
doczniła pozytywny trend, który polegał na stabilnym dynamizowaniu produkcji finalnej przede wszystkim pod wpływem inwestycji” (s. 168). Ważną rolę w osiągnięciu tego efektu odegrały zagraniczne inwestycje bezpośrednie w sektorze usług, które dynamizowały eksport, a także redukcja ujemnego salda finansów publicznych i długu publicznego oraz mniejszy niż w innych krajach stopień otwarcia gospodarki polskiej na kontakty handlowe z UE, co pomogło w sytuacji bariery zbytu mającego miejsce w czasie kryzysów. Według autora, „bilans hipotetycznych korzyści i kosztów integracji Polski ze strefą euro jest korzystny, a ewentualna rezygnacja z pełnego członkostwa w Unii Gospodarczej i Walutowej pociągnęłaby za sobą duży koszt alternatywny (utraconych możliwości)” (s. 169). W tym kontekście zasadniczym pytaniem nie jest „czy”, ale „kiedy, w jakim momencie” Polska powinna wstąpić do strefy euro. Zdaniem W. Jakóbika, nie należy tego robić w okresie destabilizacji rynków finansowych. W kolejnym artykule Eugeniusz Sadowski i Stanisław Sudak analizują wpływ funduszy unijnych na polską gospodarkę w latach 2004–2007. Za pomocą analizy ilościowej dowodzą, że środki unijne korzystnie wpłynęły na strukturę gospodarki Polski, spójność gospodarczą i społeczną, stopę bezrobocia oraz rozwój wybranych obszarów gospodarki naszego kraju. Autorzy proponują również szczegółowe rekomendacje, które powinny zapewnić lepszą realizację polityki spójności, zwłaszcza pod kątem zgodności finansowanych projektów ze strategicznymi celami rozwojowymi Polski. W trzecim artykule Mirosław Sułek próbuje określić w sposób kwantytatywny pozycję Polski wewnątrz Unii Europejskiej. Za pomocą analizy licznych danych, rankingów i wskaźników, w tym autorskiej koncepcji współczynnika potęgi, dochodzi do dwóch konkluzji: po pierwsze, Polska zajmuje siódme miejsce pod względem potęgi ogólnej, osiągając tylko 21% potęgi Niemiec, po drugie, układ sił państw członkowskich w UE jest bardzo zróżnicowany, gdyż pięć pierwszych krajów posiada aż 3/4 potęgi całej UE. Następny artykuł, autorstwa Marka Leszczyńskiego, analizuje poziom bezpieczeństwa socjalnego w Polsce w warunkach członkostwa w UE. Ogółem, sytuacja wygląda bardzo źle z powodu niskich wskaźników zatrudnienia oraz wysokich stóp bezrobocia wśród młodzieży. Aby poradzić sobie z tymi problemami, autor proponuje zmianę modelu kształcenia w Polsce z bardziej ogólnego, który do-

minuje w krajach słabo rozwiniętych, na bardziej zawodowy, najczęściej spotykany w państwach rozwiniętych. Dodatkowo kształcenie zawodowe powinno odbywać się w systemie dualnym, a więc zarówno w szkole, jak i we współpracy z zakładami pracy. W kolejnym artykule Daria Katarzyna Orzechowska analizuje powody, kierunki i skutki migracji zarobkowych Polaków po przystąpieniu Polski do UE. Autorka zauważa m.in. ciekawe zjawisko powrotu emigrantów, w szczególności ze Stanów Zjednoczonych do Polski, co może wynikać z kryzysu gospodarczego. Omawianą część zamyka artykuł Elizy Bujnowskiej dotyczący polskiej polityki ochrony środowiska po akcesji do UE. Omawia ona stan oraz problemy związane z dostosowywaniem prawodawstwa polskiego do regulacji UE w zakresie ochrony atmosfery, gospodarki wodnej, ochrony przyrody, geologii, gospodarki odpadami, energii odnawialnej, organizmów modyfikowanych genetycznie, rolnictwa ekologicznego oraz źródła finansowania polityki ochrony środowiska UE.

W części trzeciej, poświęconej kulturowym i naukowym aspektom pierwszych lat obecności Polski w UE, zawarto trzy artykuły. W pierwszym Kazimierz Łastawski omawia uwarunkowania i wyznaczniki kulturowe członkostwa Polski w UE. Dowodzi on, że wraz z wejściem Polski do UE następuje proces przenikania się wielu kultur, przewartościowywania tożsamości, przyjmowania, eksportowania i zapożyczania nowych wartości. Jest to zjawisko pozytywne, bo dzięki niemu „poszczególne kultury wzbogacają się wzajemnie” (s. 277). Jednocześnie według K. Łastawskiego „nie ma przesłanek, które wskazywałyby na możliwość kulturowego ujednolicania Europy” (s. 278), a „przyszłość Europy w dużej mierze może zależeć od tego, jak ułożą się stosunki z kulturami i religiami obecnymi w Unii [...]” (s. 277). W kolejnym artykule autorstwa redaktora książki, Józefa Fiszer, podejmowana jest problematyka suwerenności i tożsamości kulturowej Polski po pierwszych latach członkostwa w UE. Stawia on tezę, że „czas absolutnej i pełnej suwerenności minął, a globalizacja i rosnące współzależności między państwami sprawiają, że suwerenność rozumiana w klasycznym XVII-wiecznym ujęciu w XXI wieku staje się fikcją” (s. 299). Dlatego, zdaniem autora, Polska po akcesji do UE nie utraciła swojej suwerenności i tożsamości kulturowej, gdyż dalej naród polski może samostanowić o swoim losie i kulturze. Co więcej, akcesja wręcz zwiększyła naszą suwerenność, ponieważ dzięki niej Polska „zyskała większe zaufanie sąsiadów”, „stała się ważnym, aktywnym uczestnikiem stosunków międzynarodowych”, „może skuteczniej wpływać na losy Europy i całego świata”. W tym kontekście Unia jest jakby poszerzeniem suwerenności państwa, lepszym narzędziem do samostanowienia jego narodu o własnym losie w porównaniu do sytuacji, w której

dane państwo działa samodzielnie. Omawianą część zamyka praca Kingi Schlesinger badająca udział Polski w programach ramowych UE dotyczących badań i nauki. Autorka przeprowadza w niej analizę ilościową, która prowadzi do wniosku, że polscy naukowcy zgłaszają mało projektów, rzadko są koordynatorami głównymi, a ich współczynnik sukcesu, jak i poziom uzyskanych dofinansowań z UE jest bardzo niski. Autorka proponuje liczne rekomendacje, jak zwiększyć szanse Polaków na uzyskanie grantów z programów ramowych UE, m.in. większe wsparcie dla Krajowego Punktu Kontaktowego, większa dostępność do informacji, pomoc wnioskodawcom przez podwyższanie nakładów na naukę i stworzenie wyspecjalizowanych struktur zajmujących się obsługą wniosków, zgłaszanie mniej typowych, bardziej prognostycznych projektów badawczych czy tworzenie dużych konsorcjów naukowych.

Reasumując, omawiana publikacja zbiorowa zasługuje na pozytywną recenzję. Dokonano w niej kompleksowego i obiektywnego bilansu pierwszych lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Olbrzymią zaletą książki jest umieszczenie w niej licznych rekomendacji, w jaki sposób kształtować udział Polski w UE, aby w przyszłości czerpała ona jeszcze większe zyski z partycypacji w tej specyficznej organizacji międzynarodowej. Publikacja ma zatem nie tylko poznawczo-naukowy, lecz także użytkowy charakter, co jest rzadko spotykane w polskiej literaturze politologicznej. Dlatego szczególnie zachęcam, aby sięgnęli po nią polscy urzędnicy i decydenci polityczni, którzy na co dzień zajmują się realizacją polityki unijnej w kraju. Książka jest również polecana czytelnikom, którzy, ze względu na liczne chaotyczne i sprzeczne opinie, mają problem z prawidłowym określeniem, czy obecność Polski w UE przynosi więcej zysków niż strat.

Adam Kirpsza